

Asia: VN/630/2022

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi ilmastolain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Kunnan ilmastosuunnitelman laatimisen aikaväli (14 a § 1 mom)

Kunnan ilmastosuunnitelman laatimisessa valtuustokausi on sopiva aikaväli.

Kunnan ilmastosuunnitelma olisi hyvä laatia heti valtuustokauden alussa.

Ilmastosuunnitelman voitaisiin päivittää osana valtuustokausittain päivitettävää kuntastrategia, kuntastrategian liitteenä tai koordinoitusti yhtä aikaa kuntastrategian kanssa.

Kuntalain edellyttämää kuntalaisten ja palveluiden käyttäjien oikeutta osallistua kunnan toimintaan tulisi aktiivisesti edistää kunnan ilmastosuunnitelman laatimisessa. Osallistumisella voisi olla merkittävää tiedotuksellista ja sitouttavaa vaikutusta kuntalaisissa, mikä toiminnan luonteen vuoksi on merkittävää.

Ilmastosuunnitelman vuosittaiset toimenpiteet tulisi sisällyttää kiinteänä osana kunnan yksiköiden talousarvioon ja toimeenpanosuunnitelmaan. Suunnitelma on hyvä sitoa kuntaorganisaation normaaliin toimeenpanojärjestelmään matriisimaisesti hallinnolliset yksiköt lävistäen.

Kunnan ilmastosuunnitelman sisältö (14 a § 1–2 mom)

Kuntien ilmastosuunnitelmat tulisi laatia kolmannen (lain esittelyssä olleen laajimman vaihtoehdon) mukaisesti. Alla kolme syytä laajempaan toimintamalliin.

1. Ilmastonmuutoksen kehityksen nopeus on kiihtynyt. 1,5 asteen saavuttamista uusimpien arvioiden mukaan ei enää pidetä mahdollisena ja tämän raja-arvon arvioidaan rikkoutuvan seuraavan viiden vuoden aikana kertaluontoisesti ja pysyvästi 2030-luvulla (IPCC 2021 raportti, Petteri Taalas esitys Savonlinnan Ilmastosymposiumi 26.7.2022). Toimenpiteisiin tulee ryhtyä nopeasti ja laajassa mittakaavassa.
2. Ilmastotoimenpiteissä taakanjakoon kuuluvien toimialojen merkittävät toimenpiteet (rakennusten lämmitys, maatalous muu kuin hiilidioksidipäästöt, jätehuolto ja liikenne [paikallinen]) ratkaistaan pitkälti paikallisella tasolla. Kuntien toiminta on tässä keskiössä.
3. Ilmastotoimenpiteissä toiminnat kohdistuvat ensimmäisiksi kohteisiin, joissa saadaan merkittäviä päästövähennyksiä (hiilen ja turpeen käytön rajoittaminen, liikenteessä ajoneuvojen moottorikannan muutokset, sähköntuotannon rakenteeseen vaikuttaminen). Mitä pidemmälle ilmastotoimenpiteiden kanssa edetään, sitä pienempiä asioita tulee ratkaistavaksi ja siten toimintaympäristö on paikallisella tasolla suhteellisin pienissä ja hajanaisissa asioissa. Myös tämä kehitys siirtää toimenpiteiden koordinoinnissa ja edistämisessä kunnille.

Lakiesityksessä ilmastosuunnitelmassa on oltava:

1. Tavoite kasvihuonekaasujen päästöjen vähentämiseen kunnassa;
2. Toimet, joilla kasvihuonekaasujen päästöjä vähennetään kunnassa;
3. Tiedot kasvihuonekaasujen päästöjen kehityksestä kunnassa;
4. Tiedot suunnitelman toteuttamisen seurannasta;
5. Muut tarpeelliseksi katsotut seikat.

Esityksessä olevassa luettelossa on maininta päästöjen kehityksen seurannasta kunnassa, mutta etenkin niissä kunnissa, joissa ilmastosuunnitelmaa ei ole aikaisemmin tehty tulisi panostaa hyvää lähtötasoselvitykseen. Hyvän lähtötasoselvitys / -analyysi auttaa tavoitteiden asetannassa käytävää sidosryhmä- / kuntalaiskeskustelua sekä auttaa tekemään paikalliset olosuhteet huomioivia ohjelmia.

Päästönielujen sisällyttäminen kuntien tavoitteisiin (2 §:n 1 momentin 1 kohta) on etenkin pienille kunnille erittäin vaativa tehtävä. Tämän vuoksi valtion on panostettava kunnille ilmaiseen ja helposti

käytettäviin tietojärjestelmiin, joiden avulla paikallisia päästöneluja pystytään kustannustehokkaasti sekä suhteellisen pienellä työllä riittävän tarkasti arvioimaan.

Ilmastosuunnitelman tulisi kaiken kaikkiaan pitää sisällään analyysi ja toimenpideohjelma seuraavista teemoista:

- Kunnan ja kuntakonsernin omat päästöt suoraa kulutuksen (esim. kaukolämmön tuottaminen, julkinen valaistus) tai epäsuorasti rakenteisiin (esim. joukkoliikenne ja yhteiskuntarakenne) liittyen.
- Kunnan alueella olevien toimijoiden toimintoihin vaikuttaminen (yritykset, kuntalaiset jne.) esimerkiksi paikallisten hankkeiden ja ohjelmien avulla.
- Laaja sidosryhmä- ja kuntalaisviestintä.
- Ilmastonmuutoksen alueelliset sopeutumistoimet ja alueellinen huoltovarmuus.

Kunnan ilmastosuunnitelman seuranta (14 a § 3 mom)

Kunnan ilmastosuunnitelman edistymisestä tulee raportoida vuosittain.

Ilmastosuunnitelman seuranta voidaan hoitaa luontevasti osana kunnan normaalia budjettiseurantaa, kun ohjelman toimenpiteet ovat organisoituna (esimerkiksi matriisimaisesti) olemassa olevien yksiköiden vuositavoitteisiin ja -budjetteihin.

Kunnan ilmastosuunnitelman huomioiminen kuntastrategiassa ja toimintakertomuksessa (14 a § 3 mom)

Ilmastosuunnitelma on hyvä olla mahdollisimman kiinteä osa kuntastrategiaa (samaan tapaan kuin kuntien hyvinvointisuunnitelma). Yllä on esitetty ilmastosuunnitelman integrointi toimintayksiköiden vuosisuunnitelmiin ja -budjetteihin. Tällöin myös ilmastotavoitteiden ja -toimenpiteiden seuranta tulee osaksi kunnan tilinpäätökseen.

Lisäksi on hyvä laatia ilmastosuunnitelman vuosittainen yhteenveto kunnan toimintakertomukseen.

Mahdollisuus laatia ilmastosuunnitelma yhdessä alueen muiden kuntien kanssa (14 a § 4 mom)

Kuntien välinen yhteistyö ilmastosuunnitelman laatimisessa on hyvä etenkin pienten kuntien osalta.

Etenkin pienten kuntien näkökulmasta olisi myös hyvä laatia valmiita mallipohjia erityyppisille kunnille (asukasluku ja pinta-ala, elinkeinorakenne, sijainti ja luonnonolosuhteet jne.) ilmastosuunnitelman valmistelun helpottamiseksi.

Muutoksenhaku valtioneuvoston päätöksiin ilmastolain soveltamisalalla (21 b § 1–4 mom)

Ei huomautettavaa.

Muutoksenhaku kuntien ilmastosuunnitelmiin (21 b § 5 mom)

Ei huomautettavaa.

Esityksen vaikutukset (HE-luonnoksen perusteluiden luku 4.2)

Kunnallinen paikallisesti räätälöity ilmastosuunnitelma ja siihen liittyvät toimenpideohjelmat luovat kysyntää erilaisille ratkaisuille investointien ja palveluiden kautta. Hyvin suunniteltuna ja paikalliset yritykset vahvasti huomioituna toimenpiteillä on mahdollista luoda paikallista taloudellista aktiviteettia.

Ilmastosuunnitelma voi myös toimia alueellisena keskustelun ja vuorovaikutuksen lisääjänä, mikäli eri sidosryhmät ja kuntalaiset sitoutetaan vahvasti mukaan suunnitteluun, toimenpiteisiin ja seurantaan. Aktiivisella vuorovaikutteisella viestinnällä on tässä suuri merkitys.

Hyvinvointia ja terveyttä voidaan edistää, kun kuntalaisten lähiympäristöä rakennetaan kestäväksi ja terveelliseksi sekä ilmastomuutoksen erilaisiin vaikutuksiin on varauduttu jo etukäteen.

Muut huomiot

Ilmastosuunnitelman valmistaminen, toimeenpano-ohjelmat ja seuranta vaativat suhteellisen paljon ponnisteluita kuntaorganisaatioilta. Etenkin pienten kuntien ohuissa organisaatioissa aikaa ja osaamista tehtävän hoitamiseen voi olla hankalasti saatavissa.

Valtion tulee tukea kuntia tässä toimintakokonaisuudessa. Valmiit ja helppokäyttöiset tietokannat ovat ensiarvoisen tärkeitä. Tällaisista työkaluista hyvä esimerkki on hiilineutraalisuomi.fi -sivusto sekä kuntakohtaiset seurantatiedot ja skenaariotyökalut hiilipäästöille. Hiilinelujen osalta tulee myös rakentaa hyviä karttapohjaisia työkaluja maankäytön arviointiin. Tämän tyyppisissä ohjelmistoissa on tärkeää, että ne yhdistävät käyttäjäystävällisesti erilaisia tietokantoja.

Ilmastosuunnitelmien laatimisen helpottamisesti tulisi luoda valmiita ohjelmapohjia erityyppisille kunnille. Laadintaohjeet näiden mallien käyttämiseksi tulee myös olla selkeät ja helppokäyttöiset – myös vuorovaikutteiselle valmistelulle sidosryhmien ja kuntalaisten kanssa tulisi valmista ohjeistusta. Esimerkiksi edellä mainittu hiilineutraalisuomi.fi voisi olla hyvä alusta erilaisille ohjeistuksille.

Uuden lain myötä valtion tulisi myös varata ylimääräistä rahoitusta ilmastosuunnitelmien valmisteluun ja niiden mukaisien toimintojen suorittamiseen. Ylimääräinen apu on tärkeää etenkin pienille kunnille ja varsinkin uusien toimintamallien rakentamisessa ja toimintojen aloittamisessa. Hyvin organisoituina ja toimenpiteiden integroitua olemassa olevaan kuntaorganisaatioon avun tarve jatkossa tulee vähenemään organisoinnin osalta.

Ovaska Ulla
Luonnonvarakeskus

Lokka Jukka
Luonnonvarakeskus - Biotalous ja ympäristö